

แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะการเป็นกัลยาณมิตรสำหรับเยาวชน
ตามหลักพุทธธรรม
The Development of Good Friend Quality for the Juvenile in
Accordance with Buddhist Principle

สุชาดา วงศ์สืบชาติ
Suchada Wongsuebchati^๑

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะการเป็นกัลยาณมิตรสำหรับเยาวชนตามหลักพุทธธรรม” มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนะองค์ความรู้คุณลักษณะการเป็นกัลยาณมิตรสำหรับเยาวชนตามหลักพุทธธรรม ได้ผลการวิจัย ดังนี้ ด้านสภาพคุณลักษณะความเป็นกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนา พบว่า ในปัจจุบันนี้เยาวชน มีความอ่อนน้อมถ่อมตนน้อยลงไปมาก มีความกระด้าง มีความเป็นกัลยาณมิตรที่น้อยลง สนใจแต่เรื่องของตนเอง และอยู่กับเพื่อนเป็นส่วนใหญ่ ไม่มีความอดทน เบื่อง่าย ไม่ชอบฟังการอบรมสั่งสอนจากบุคคล เวลาส่วนใหญ่จะอยู่กับสมาร์ทโฟน ความน่ารักระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ลดลง ไม่มีสัมมาคารวะ ใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล อารมณ์รุนแรง เชื่อเพื่อน ไม่เชื่อผู้ปกครอง ไม่คิดถึงอนาคต ไม่เรียนหนังสือ ติดเกมส์ ติดพนัน ปัญหาเรื่องการปรับตัว ปัญหาทางเพศ การใช้ยาเสพติด มีโรคซึมเศร้า เป็นต้น ด้านองค์ความรู้คุณลักษณะการเป็นกัลยาณมิตรสำหรับเยาวชนตามหลักพุทธธรรม สรุปได้เป็นผลการวิจัยที่เรียกว่า SBMW MODEL FOR GOOD FRIEND QUALITY อันเป็นแนวคิดในการบูรณาการคุณลักษณะของความเป็นกัลยาณมิตร ๗ ประการ คือ ด้านปิโย (น่ารัก หรือเป็นที่รัก) ด้านครุ (น่าเคารพ) ด้านภาวณีโย (น่าเจริญใจ หรือน่ายกย่องในฐานะทรงคุณ) ด้านวัตตา (รู้จักพูดให้ได้ดี รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ) ด้านวงนักษโม (อดทนต่อถ้อยคำ) ด้านคัมภีรญจะ กะถัง กัตตา (กล่าวเรื่องล้าลึกได้) ด้านโน จัฎฐาเน นีโยชเย (ไม่ชักนำในสิ่งที่ไม่ดี)อันประกอบ มาบูรณาการกับหลักพุทธธรรม โดยสรุปเป็น ๔ มิติ คือ S = Social ปรับตัวเข้ากับสังคม B = Behavior พฤติกรรมดี เต้น M = Mentalจิตใจสงบเย็น W = Wisdom มีปัญญาพิจารณาความเป็นเหตุเป็นผลอยู่เสมอ

คำสำคัญ : กัลยาณมิตร เยาวชน พุทธธรรม

^๑ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Buddhist Studies, Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Abstract

This dissertation entitled ‘The development of good friend quality for the juvenile in accordance with Buddhist principle’ has three objectives: ๑) to study the quality of being the good friendship in Buddhism, ๒) to study the concept of development of the quality of being the good friendship for the juveniles in accordance with Buddhist principle, and ๓) to propose the body of knowledge of the quality of being the good friendship for the juveniles in accordance with Buddhist principle.

In this research, the findings were found as follows: As regards the quality being the good friendship in Buddhism, it was obviously found that the juveniles’ In the in-depth interview, it was found that in the present time, most of Thai juveniles were of less other-respect, cruelty and friendship less, they were self-centered, they mostly hinge on friend, while they act, they patientlessly act, they did not like to be trained by others, they became addicted to Smartphone, consequently, their lovely friendship between their groups and Seniors was gradually reduced leading to non-respected manner; they emotionally act instead of reasonably act, so, their tempers were in dangerous manner, they were inclined to believe their friends instead of their parents, they did not concern their future giving rise to running away from classes, playing games and gambling, they did not know how to adjust themselves facing sexual, drug, and lonesome problems etc.

In the body of knowledge concerning the quality for being good friendship for juveniles according to Buddhist principles, it was found that the result of ‘BSMW MODEL FOR GOOD FRIEND QUALITY’ was shown; this was clearly derived from the integration of ๗ qualities for being good friendship, loveable, respectable, being a counselor, being a patient, being able to deliver deep discourses, never exhorting groundlessly with Buddhist principles in the following ways, behavior, social, mental and wisdom.

Keywords: Good Friend Quality, Juvenile, Buddhist Principle

๑. บทนำ

ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่มีอิทธิพล ต่อพฤติกรรมของเยาวชนอย่างยิ่ง “ครอบครัวเป็นหน่วยสังคมที่สำคัญที่สุด” เพราะเป็นสังคมหน่วยแรกที่มนุษย์จะต้องเผชิญ ตั้งแต่เกิด เติบโต จนตาย การวางพื้นฐานของมนุษย์ทั้ง ๔ ด้าน คือ ทางร่างกาย ทางความคิด สติปัญญา ทางอารมณ์ และทางสังคมจะมาจากครอบครัว^๒ การพัฒนาสังคมไทยคือการเตรียมเด็กเยาวชน เนื่องจากปัจจุบันมีปัญหาที่เกิดกับเด็กและเยาวชนไทยขั้นที่ต้องเร่งแก้ไขและกระทบกับเยาวชนจำนวนมากโดยจำแนกปัญหาเด็กและเยาวชนไทย เป็น ๒ กลุ่มได้แก่ ๑) ปัญหาที่เกิดจากความยากจนและด้อยโอกาสทั้งที่มีมาแต่กำเนิด หรือผลมาจากครอบครัว หรือถูกกระทำจากบุคคลหรือสังคม ๒) ปัญหาที่เกิดจากพฤติกรรมเบี่ยงเบน เช่น เรื่องเพศสัมพันธ์ ติดเหล้า บุหรี่ ยาเสพติด ทะเลาะวิวาท ฆ่าตัวตาย เล่นการพนัน เที่ยวเตร่สถานบันเทิง ติดเกม อินเทอร์เน็ต เข้าถึงสื่อลามกอนาจารหรือที่แสดงความรุนแรงและชัดเร็ว

สถานการณ์ปัญหา ที่เกิดในเด็กกลุ่มยากจนและด้อยโอกาสในภาพรวมทั่วไป ปัญหาครอบครัวแตกแยก, ปัญหาที่ทำให้เกิดความยากลำบากในกลุ่มที่เกิดจากพฤติกรรมเสี่ยง, ปัญหาพฤติกรรมเด็ก และเยาวชนทั้งหมดนี้จะส่งผลกระทบต่อครอบครัว และสังคมไทย ใน ๑๐ ปีข้างหน้า การวางรากฐานการเรียนรู้คุณธรรม เกิดการเรียนรู้จากวัยเด็กจนถึงอายุ ๒๕ ปี หากเด็กและเยาวชนขาดการปลูกฝังคุณธรรมในช่วงต้นของชีวิตแล้ว จะเป็นผู้ใหญ่และครอบครัวที่ขาดคุณธรรมในอนาคตจะกลายเป็นปัญหาที่สายเกินแก้ไขต่อไป นอกจากนี้เด็กที่อยู่ในสภาพยากจน และด้อยโอกาสอยู่เดิมแล้ว หากต้องประสบปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงซ้ำเติมอีกทำให้เด็กเหล่านี้อยู่ในสภาพยากลำบากซ้ำซ้อนมากขึ้น^๓

เยาวชนเมื่ออยู่ในสังคม เป็นผู้ที่มีหลายบทบาทเกิดขึ้นพร้อมกัน การได้รับสถานภาพเป็น “ลูก” เป็นอันดับแรก และมีสถานภาพต่าง ๆ ต่อมาโดยลำดับ เมื่อเข้าโรงเรียนก็เรียกว่าเป็น “นักเรียน, นักศึกษา, นิสิต” เป็นต้น เมื่อเติบโตขึ้นอีกระดับก็เรียกว่าเป็น “พลเมือง” เมื่อเข้าสู่พระพุทธศาสนาก็เรียกว่า “พุทธศาสนิกชน” เยาวชนจึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับสถาบันต่าง ๆ ในสังคมในฐานะเป็นสมาชิก และเมื่อเติบโตขึ้น ก็มีบทบาทและความสำคัญต่อสังคมมากขึ้น

^๒ พูนทรัพย์ ขุนชิต, “ศึกษาหลักจริยธรรมด้านกตัญญูกตเวทีของบุตรและธิดาจะต้องปฏิบัติต่อมารดาบิดา ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนราชวินิตบางแค ปาน้ำ กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต* (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑-๒.

^๓ สำนักส่งเสริมและประสานงานสถาบันอุดมศึกษา, “การประมุขเชิงปฏิบัติการ เรื่อง กิจกรรมสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรม”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา, ๒๕๔๙, หน้า ๑๐-๑๕.

เช่นเดียวกัน^๔ ดังนั้นการที่เยาวชนจะประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ เป็นเยาวชนที่ดี เป็นคนเก่ง จะต้องฝึกฝนพัฒนาตนเองด้วยกันทั้งสิ้น ดังคำที่พระพุทธองค์ได้รับรองไว้ว่า บุคคลที่จะเจริญก้าวหน้าในระดับโลกียสมบัตินี้ พึ่งตั้งอยู่ในความขยันหมั่นเพียร มีความระมัดระวังด้วยสติทำงานซื่อสัตย์มีสะอาดไม่คดโกง ใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำการหรือสั่งการ สำรวมตนเอง ใช้ชีวิตอยู่โดยธรรม (มีคุณธรรมประจำตน) และต้องไม่ประมาท^๕ ในกิจทั้งปวง ในการงานทุกอย่าง เขาย่อมได้รับยศเกียรติ อันเป็นวิสัยของโลกอย่างแน่นอน และประพฤตินั้นสมควรแก่ฐานะ มีความยึดมั่นในหลักการ ยึดถือกฎระเบียบเป็นสิ่งสำคัญ คอยตักเตือนไม่ให้ผู้อื่นประพฤตินั้นถูกต้องและฝ่าฝืนกฎระเบียบ ปราศจากอคติหรือความลำเอียง ให้ความเป็นธรรมกับทุกคน ทำให้ผู้ที่อยู่ใกล้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย

แต่เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากทั้งด้านการสื่อสาร เทคโนโลยีต่างๆ ซึ่งนอกจากจะส่งผลกระทบต่อผู้คนในเชิงบวกแล้ว ในเชิงลบก็มีปรากฏเช่นกัน เป็นต้นว่าเยาวชนต้องการที่จะทำอะไรตามใจชอบหรือตามความนึกคิดของตน ต้องการที่จะได้รับสถานภาพทางสังคม เช่น ต้องการเป็นที่ยอมรับนับถือในหมู่เพื่อนฝูง โดยพยายามทำอะไรให้คล้ายๆ เลียนแบบกัน ต้องการประสบการณ์ใหม่ ๆ เช่น อยากทดลองทำในสิ่งที่ตนเองไม่เคยทำมาก่อน ปัญหาการแข่งขันในรูปแบบต่างๆ ปัญหาครอบครัวซึ่งก่อให้เกิดความทุกข์ ความวิตกกังวลความเครียด มีการปรับตัวที่ไม่เหมาะสม หรืออื่นๆ ที่เป็นผลเสียต่อสุขภาพจิตและสุขภาพกายของทุกคนที่เกี่ยวข้อง^๖ เยาวชนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับเพื่อนมากกว่าในวัยเด็ก โดยการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนทำให้เกิดความสบายใจ อบอุ่นใจ ได้พูดได้คุยปัญหา ระบายความเครียด มีการช่วยเหลือกัน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน^๗ จะเห็นว่ากลุ่มเพื่อนมีความหมายกับเยาวชนเป็นอย่างมาก ส่วนใหญ่จะเห็นว่าเพื่อนเป็นสิ่งที่จำเป็นขาดไม่ได้ ในการทำกิจกรรมทุกอย่างจะต้องอาศัยเพื่อน มีอะไรมักจะทำให้เพื่อนฟังเพื่อขอความคิดเห็น คำปรึกษา และปรับทุกข์มากกว่าจะหันไปหาบิดามารดา เพราะวัยรุ่นมักคิดว่าบิดามารดาไม่เข้าใจตนเองพอ หรือพูด

^๔ พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย), “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๕๗.

^๕ พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๙๔๑/๗๒๖.

^๖ มนัสภรณ์ วิฑูรเมธา, “การพัฒนาระบบกัลยาณมิตรเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองของนักศึกษาพยาบาล”, *วารสารครุศาสตร์*, (กรกฎาคม-ตุลาคม, ๒๕๔๓), ๑๐๙.

^๗ วาริวรรณ บุณนิม, (๒๕๔๑). “ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของนักศึกษาพยาบาลวิทยาลัยพยาบาลเกื้อการุณย์ สำนักการแพทย์ กรุงเทพมหานคร”, *ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม.* (จิตวิทยาการแนะแนว), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), หน้า ๕๔-๕๕

ไม่รู้เรื่อง^{๘๘} นอกจากนี้เพื่อนยังสามารถให้กำลังใจในเรื่องทั่วไป ซึ่งไม่สามารถหาได้จากครอบครัว และในชั้นเรียน เพื่อนสามารถช่วยให้นักเรียนมีความมั่นใจและพอใจในตนเองยิ่งขึ้น^{๘๙} การคบหาสมาคมกับเพื่อนจึงถือเป็นเรื่องที่สำคัญของชีวิตที่จะทำให้เราดีก็ได้ เสียก็ได้

การพัฒนาเยาวชนให้มีคุณลักษณะความเป็นกัลยาณมิตรจึงมีความสำคัญยิ่ง เพราะกัลยาณมิตรนั้น ย่อมก่อให้เกิดความอุ่นใจต่อผู้คบหา เป็นที่ต้องการปรารถนา ใครๆ ก็อยากคบหาสมาคมด้วย อยากเข้าไปนั่งใกล้สนทนาวิสาสะ ฟังคำแนะนำตักเตือนเพื่อให้รู้ได้เข้าใจ เมื่อคบหากัลยาณมิตรที่สูงด้วยคุณธรรมแล้วก็จะนำพาตนให้เจริญก้าวหน้าต่อไป^{๙๐} ดังนั้น กัลยาณมิตรมิได้หมายถึง เพื่อนที่ดีในความหมายสามัญเท่านั้น แต่หมายถึง บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกอบรมอย่างถูกต้อง เช่น พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก ครู อาจารย์ และผู้เป็นพหูสูต ทรงปัญญา สามารถสั่งสอน แนะนำ เป็นที่ปรึกษาได้ แม้จะอ่อนวัยกว่า^{๙๑} ซึ่งถือได้ว่ากัลยาณมิตรนั้นเป็นคุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญเป็นที่เคารพ^{๙๒}

ปัจจุบัน ในสังคมไทยได้นำการพัฒนาเยาวชนแนวพุทธมาใช้โดยการส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เช่น การพัฒนาลักษณะการเป็นกัลยาณมิตร เพื่อให้เยาวชนเกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนา โดยสถาบันทางสังคมต่างๆ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันพุทธศาสนา ชุมชน เป็นต้น เป็นผู้ที่มีบทบาทในการขัดเกลา อบรมสั่งสอนให้ส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนา ทำให้เยาวชนเป็นคนดีและคนเก่ง ช่วยเหลือตนเองและสังคมได้ ทำให้เกิดการพัฒนาที่ดีทั้งตนเองและสังคม ความเป็นกัลยาณมิตรจึงมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในสังคม การปลูกฝังคุณลักษณะของกัลยาณมิตรให้เยาวชนมีพฤติกรรมที่แสดงออกในการยอมรับและ/หรือให้คุณค่าผู้อื่นในลักษณะของการให้เกียรติผู้อื่น การเคารพสิทธิผู้อื่น การเคารพความคิดเห็นผู้อื่น การยกย่อง ชื่นชมในความดีงามของผู้อื่น และ

^{๘๘} สุรพงษ์ ชูเดช. กัลยาณมิตรกับสุภาพจิตและการปรับตัวของนักศึกษา. พ.ศ. ๓๓๔ (๒๓๑). (๒๕๔๔, กันยายน-ตุลาคม). หน้า ๑๑

^{๘๙} สุรพงษ์ ชูเดช และวิภาวี เอี่ยมวรเมธา, “ตัวแปรในการทำนายสุภาพจิตและการปรับตัวของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี”, รายงานการวิจัย สาขาวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, (คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี พระจอมเกล้าธนบุรี, ๒๕๔๔), หน้า ๕๖-๕๘.

^{๙๐} สิริมงคลภิกขุ , คุณธรรมของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สารพัฒนาหลักสูตร, ๒๕๓๙), หน้า ๔๙.

^{๙๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๖๒๓.

^{๙๒} อัง.สตุตถก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น สามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม จะต้องมีความเทคนิคและกลวิธีหลายอย่างเพื่อให้เยาวชนเกิดความเข้าใจ มองเห็นคุณค่า และพร้อมที่จะปฏิบัติจนเคยชินเป็นนิสัยหรือเป็นไปโดยอัตโนมัติในชีวิตประจำวัน

ดังนั้นเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเยาวชน ผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญและมีความสนใจที่จะหาแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะการเป็นกัลยาณมิตรสำหรับเยาวชนตามหลักพุทธธรรมขึ้น โดยจะอาศัยกรอบคุณลักษณะการเป็นกัลยาณมิตรในหลักพุทธธรรมเป็นกระบวนการดำเนินการวิจัยให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ ทั้งนี้โดยมุ่งหวังว่าจะเกิดประโยชน์ต่อเยาวชน ให้สามารถค้นพบและแสดงออกถึงคุณลักษณะการเป็นกัลยาณมิตร ให้สามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคม การแสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เพื่อให้ สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันของสังคมไทย อันจะนำประโยชน์ไปสู่การปฏิบัติจริงต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพคุณลักษณะความเป็นกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนา

๒.๒ เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะการเป็นกัลยาณมิตรสำหรับเยาวชนตามหลักพุทธธรรม

๒.๓ เพื่อเสนอเสนอองค์ความรู้คุณลักษณะการเป็นกัลยาณมิตรสำหรับเยาวชนตามหลักพุทธธรรม

๓. วิธีการศึกษา

โดยในการศึกษารั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสม (Mixed Methodology Research) ระหว่างวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ จากการวิจัยเชิงปริมาณ โดยหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑) การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร ได้แก่ เยาวชนที่ศึกษาในสถาบันการศึกษาทั้ง ๓ ระดับ คือ ระดับมัธยมศึกษา ระดับอาชีวศึกษา และระดับมหาวิทยาลัย โดยการเลือกสถานศึกษาแบบเจาะจงโดยแยกเป็น ๓ ระดับ โดยมีกลุ่มประชากรทั้ง ๓ แห่ง รวมทั้งสิ้น ๓,๙๔๒ คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เยาวชนที่ศึกษาในสถาบันการศึกษาทั้ง ๓ ระดับ คือ ระดับมัธยมศึกษา ระดับอาชีวศึกษา และระดับมหาวิทยาลัย รวมทั้งสิ้นจำนวน ๓๕๗ คน

๒) การวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านการพัฒนาเยาวชน หรือผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ตลอดจนถึงครู และ

ผู้ปกครองจากสถานศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๐ รูป/คน ด้วยการเลือกเจาะจง (Purposive Selection)

การวิจัยครั้งนี้มีการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัย ดังนี้ ๑) ข้อมูลเชิงคุณภาพ : ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ๒) ข้อมูลเชิงปริมาณ: ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

๔. สรุปผลการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง “แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะการเป็นกัลยาณมิตรสำหรับเยาวชนตามหลักพุทธธรรม” สรุปได้ดังนี้

๑) ด้านคุณลักษณะความเป็นกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนา พบว่า การปฏิบัติตามหลักกัลยาณมิตรของเยาวชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการเป็นคนรู้จักพูด หรือพูดจาดี (วัดตา) ($\bar{X} = ๓.๙$) ด้านความเป็นคนน่ารัก หรือเป็นที่รัก (ปิโย) ($\bar{X} = ๓.๙$) ด้านการเป็นคนไม่ชักนำในสิ่งที่ไม่ดี (โน จัฎฐาเน นियोชเย) ($\bar{X} = ๓.๙$) ด้านการเป็นคนอดทนต่อคำว่ากล่าว (วจนักขโม) ($\bar{X} = ๓.๘$) ด้านการเป็นคนน่ารัก (ครุ) ($\bar{X} = ๓.๘$) ด้านการเป็นคนน่ายกย่อง (ภาวนีโย) ($\bar{X} = ๓.๗$) และมีความคิดเห็นอันดับต่ำที่สุดคือ ด้านการเป็นคนกล่าวเรื่องที่ลึกลับซึ้งได้ (คัมภีร์ญจะ กะถัง กัตตา) ($\bar{X} = ๓.๗$) ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า ในปัจจุบันนี้เยาวชนไทย มีความอ่อนน้อมถ่อมตนน้อยลงไปมาก มีความกระด้าง มีความเป็นกัลยาณมิตรที่น้อยลง สนใจแต่เรื่องของตนเอง และอยู่กับเพื่อนเป็นส่วนใหญ่ ไม่มีความอดทน เบื่อง่าย ไม่ชอบฟังการอบรมสั่งสอนจากบุคคล เวลาส่วนใหญ่จะอยู่กับสมาร์ทโฟน ความน่ารักระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ลดลง ไม่มีสัมมาคารวะ ใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล อารมณ์รุนแรง เชื่อเพื่อน ไม่เชื่อผู้ปกครอง ไม่คิดถึงอนาคต ไม่เรียนหนังสือ ติดเกมส์ ติดพนัน ปัญหาเรื่องการปรับตัว ปัญหาทางเพศ การใช้ยาเสพติด มีโรคซึมเศร้า เป็นต้น

๒) ด้านแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะการเป็นกัลยาณมิตรสำหรับเยาวชนตามหลักพุทธธรรม พบว่า ควรที่จะให้เยาวชนไทยสวดมนต์และนั่งสมาธิก่อนเรียนในแต่ละวันทำแล้วเยาวชนมีจิตใจเข้มแข็ง อดทน และเชื่อในความดีความเลว การดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ถ้าเยาวชนเกิดปัญหาต่างๆ สามารถแก้ไขปัญหาย่างรอบคอบ และมีสติทุกขณะจิต เมื่อกลับถึงบ้านควรทำทุกวันไม่ให้ขาด ให้เยาวชนมีกติกในการเล่นเกมส์ และสมาร์ทโฟนต่างๆ อย่าให้เล่นโดยไม่ควบคุมเวลา เมื่อเยาวชนทำสิ่งดีๆ ต้องให้คำชมทันที และชมจากใจจริง ถ้าเยาวชนทำอะไรผิดพลาด ต้องให้โอกาสแก้ตัว แล้วเติมพลังใจให้ตลอดเวลา อย่าคอยจับผิด ถ้าเยาวชนเกิดปัญหาต่างๆ เราต้องรับฟังเพื่อให้ได้มีโอกาสระบายออกมามากๆ แล้วรับฟังอย่างตั้งใจ เข้าใจ เข้าถึงอย่างไม่มีเงื่อนไข ให้โอกาสเยาวชนได้แสดงภาวะผู้นำในแต่ละโอกาสบ่อยๆ หลักพุทธธรรมที่

สำคัญ หลักพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และสังคหวัตถุ ๔ อคติ ๔ หลักสาราณียธรรม สปัจริยธรรม วุฒิธรรม และอิทธิบาท มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเยาวชนไทยให้มีคุณลักษณะการเป็นกัลยาณมิตรตามหลักการเป็นกัลยาณมิตร ๗ ประการในพระพุทธศาสนา

๓. ด้านองค์ความรู้คุณลักษณะการเป็นกัลยาณมิตรสำหรับเยาวชนตามหลักพุทธธรรม สรุปได้เป็นผลการศึกษาที่เรียกว่า SBMW MODEL FOR GOOD FRIEND QUALITY อันเป็นแนวคิดในการบูรณาการคุณลักษณะของความเป็นกัลยาณมิตร ๗ ประการ คือ ด้านปิโย (น่ารัก หรือเป็นที่รัก) ด้านครุ (น่าเคารพ) ด้านภาวนีโย (น่าเจริญใจ หรือน่ายกย่องในฐานะทรงคุณ) ด้านวัตตา (รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ) ด้านวจนิกขโม (อดทนต่อถ้อยคำ) ด้านคัมภีรญจะ กะถัง กัตตา (กล่าวเรื่องล้าลึกได้) ด้านโน จัญฐาเน นิโยชเย (ไม่ชักนำในสิ่งที่ไม่ดี)อันประกอบ มาบูรณาการกับหลักพุทธธรรม และสรุปเป็น ๔ มิติคือ S = Social ปรับตัวเข้ากับสังคมเด่น B = Behavior พฤติกรรมดี M = Mentalจิตใจสงบเย็น W = Wisdom มีปัญญาพิจารณาความเป็นเหตุเป็นผลอยู่เสมอ จะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณลักษณะเยาวชนให้มีความเป็นกัลยาณมิตรตามแนวพระพุทธศาสนาให้สูงขึ้น

๕.อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะการเป็นกัลยาณมิตรสำหรับเยาวชนตามหลักพุทธธรรม” ผู้วิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจจึงนำมาอภิปรายผลไว้ ดังต่อไปนี้

๑) ด้านสภาพคุณลักษณะความเป็นกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนา พบว่า ในปัจจุบันนี้เยาวชนไทย มีความอ่อนน้อมถ่อมตนน้อยลงไปมาก มีความกระด้าง มีความเป็นกัลยาณมิตรที่น้อยลง สนใจแต่เรื่องของตนเอง และอยู่กับเพื่อนเป็นส่วนใหญ่ ไม่มีความอดทน เบื่อง่าย ไม่ชอบฟังการอบรมสั่งสอนจากบุคคล เวลาส่วนใหญ่จะอยู่กับสมาร์ทโฟน ความน่ารักระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ลดลง ไม่มีสัมมาคารวะ ใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล อารมณ์รุนแรง เชื่อเพื่อน ไม่เชื่อผู้ปกครอง ไม่คิดถึงอนาคต ไม่เรียนหนังสือ ดิตเกมส์ ดิตพนัน ปัญหาเรื่องการปรับตัว ปัญหาทางเพศ การใช้ยาเสพติด มีโรคซึมเศร้า เป็นต้น สอดคล้องกับ**ประพันธ์ หลีสิน** ได้วิจัยเรื่องกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของเยาวชนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน : กรณีศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการขัดเกลาทางสังคมของเยาวชนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนเริ่มต้นจากสถาบันครอบครัวไม่ทำหน้าที่ที่พึงพอเพียงเพื่อให้เยาวชนรับรู้การเปลี่ยนแปลงหลายประการได้แก่ ด้านวัฒนธรรมข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่างๆ เทคโนโลยียุคใหม่ และค่านิยมทางวัตถุจึงเกิดแนวคิดการยอมรับความทันสมัย และเมื่อสถาบันครอบครัวมีจุดอ่อนในการขัดเกลาทางสังคมให้แก่สมาชิกในครอบครัว ครอบครัวจึงขาดระเบียบทางสังคมตั้งแต่ส่วนย่อยและส่งผลไปยังกระบวนการกลุ่มทางสังคมทำให้เยาวชนเกิดค่านิยมและพฤติกรรมเบี่ยงเบนในที่สุด

ด้านแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะการเป็นกัลยาณมิตรสำหรับเยาวชนตามหลักพุทธธรรม พบว่า ควรใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญาเป็นเครื่องมือในการพัฒนา เพราะหลักการดังกล่าวเป็นหลักการพัฒนามนุษย์ในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ยังสามารถนำหลักธรรมอื่นๆ ได้แก่หลักสังคหวัตถุ ๔ มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเยาวชนไทย สอดคล้องกับ **ดลใจ ถาวรวงศ์ตันเจริญ** ได้วิจัยเรื่องกระบวนการขัดเกลาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการวิจัยพบว่า ๑) สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา ชุมชนและสื่อมวลชนมีลักษณะร่วมของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเพื่อปลูกฝังค่านิยมที่ดีให้กับเยาวชน ๒) สถาบันครอบครัวมีบทบาทสำคัญที่สุดในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเพื่อปลูกฝังค่านิยมที่ดีให้กับเยาวชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ๓) เยาวชนต้นแบบต้องเรียนรู้ด้วยตนเอง คือ การเห็นคุณค่าของความดีงาม และการมีบุคคลเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ๔) สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา ชุมชนและสื่อมวลชน ส่งผลต่อการพัฒนาเพื่อปลูกฝังค่านิยมที่ดีให้กับเยาวชนด้านคุณธรรมจริยธรรม โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ๓ ลำดับแรก ได้แก่ความซื่อสัตย์ ความประหยัดและความมีน้ำใจและสอดคล้องกับ **ดลฤดี รพีนิพนธ์** ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนอาชีวศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ สังกัดกรมอาชีวศึกษา ในจังหวัดพิษณุโลก ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ๕ ด้าน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การพึ่งพาตนเอง การประหยัด ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ได้แก่ การอบรมสั่งสอน และการปฏิบัติเป็นแบบอย่างและสอดคล้องกับ **ภรณ์ภรณ์ ภิรมย์รัตน์** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร” พบว่า การจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมให้กับผู้เรียนต้องใช้หลักสอนเชิงบูรณาการวิชาสาขาต่างๆ อย่างเชื่อมโยง การที่นักศึกษาจะสามารถใช้จริยธรรมได้อย่างถูกต้องในสังคมต่อไปได้นั้น จำเป็นที่จะต้องมีความเข้าใจโลกสังคมและชีวิต เพื่อที่จะไม่ทำร้ายผู้อื่นดังนั้นนักศึกษา จึงต้องมีความเข้าใจในศาสตร์ต่างๆ ด้วยโดยมีการศึกษาเชิงบูรณาการวิชาต่างๆ เข้าด้วยกัน เมื่อจบการศึกษาออกไปสิ่งที่ศึกษา สอดแทรกไว้ในทุกๆ เนื้อหาวิชาผนวกกับภาคปฏิบัติที่ได้ฝึกทดลองได้ฝึกค้นหากรณีศึกษาที่เป็นตัวอย่างมาเสนอในชั้นเรียน จะทำให้นักศึกษามีความคุ้นเคยและสามารถนำเอาความรู้ หลักการทฤษฎีทั้งหลายไปปฏิบัติและประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงและชีวิตการทำงานได้อย่างเหมาะสม เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนานักศึกษาให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขและประสบความสำเร็จในการทำงาน เป็นตัวอย่างที่ดีและเป็นคนดีของสังคมต่อไป

ด้านองค์ความรู้คุณลักษณะการเป็นกัลยาณมิตรสำหรับเยาวชนตามหลักพุทธธรรม สรุปได้เป็นผลการศึกษาที่เรียกว่า องค์ความรู้คุณลักษณะการเป็นกัลยาณมิตรสำหรับเยาวชนตามหลักพุทธธรรม สรุปได้เป็นผลการศึกษาที่เรียกว่า SBMW MODEL FOR GOOD FRIEND QUALITY อันเป็นแนวคิดในการบูรณาการคุณลักษณะของความเป็นกัลยาณมิตร ๗ ประการ คือ ด้านปิโย (น่ารัก หรือเป็นที่รัก) ด้านครุ (น่าเคารพ) ด้านภาวนีโย (น่าเจริญใจ หรือน่ายกย่องใน

ฐานทรงคุณ) ด้านวัดตา (รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ) ด้านวณิกขโม (อดทนต่อถ้อยคำ) ด้านคัมภีร์ภูจะ กะถัง กัดตา (กล่าวเรื่องล้าลึกได้) ด้านโน จัญฐานเน นิโยชเย (ไม่ชักนำในสิ่งที่ไม่ดี) อันประกอบ มาบูรณาการกับหลักพุทธธรรม และสรุปเป็น ๔ มิติคือ S = Social ปรับตัวเข้ากับสังคมเด่น B = Behavior พฤติกรรมดี M = Mental จิตใจสงบเย็น W = Wisdom มีปัญญาพิจารณาความเป็นเหตุเป็นผลอยู่เสมอ ซึ่งผลการศึกษาสอดคล้องกับกระทรวงศึกษาธิการ ได้วิจัยเรื่อง วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมและค่านิยมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ความสำเร็จ และความสุขของผู้เรียน ผลการวิจัยพบว่า วิธีปลูกฝังค่านิยมแก่นักเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ความสำเร็จ และความสุขของผู้เรียน ประกอบด้วย การจัดกิจกรรมโครงการ การสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม การยกย่องผู้มีคุณประพฤติดีและเก่งเรียน การอบรมบ่มนิสัย การนิมนต์พระมาเทศน์ การพัฒนาจิตใจที่วัด และการเข้าค่ายพุทธบุตร และสอดคล้องกับ**รัตนกร วงศ์ศรี** ได้ศึกษาเรื่อง”การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนนัศึกษาศึกษาโรงเรียนลำปางพณิชยการและเทคโนโลยี จังหวัดลำปาง “ พบว่า การปลูกฝังและหล่อหลอมเพื่อให้ นักเรียนหรือนักศึกษามีคุณธรรมจริยธรรมครบถ้วนและเหมาะสมตามความมุ่งหมายของการศึกษาในแผนการศึกษาแห่งชาติ ต้องดำเนินการให้ครบถ้วนทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน แหล่งที่จะหล่อหลอมจริยธรรมแก่นักเรียนนัศึกษาศึกษาโดยรวมในเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา การบริหารจัดการและการให้บริการในสถานศึกษา มีสื่อและเครื่องมือที่ช่วยในการสืบค้นข้อมูลที่หลากหลาย เช่น วิดิทัศน์ ภาพยนตร์ ภาพนิ่งและสอดคล้องกับ **จิรเดช สมิทธิพรพรรณ และคณะ** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมเชิงคุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยสวนดุสิต” ผลการวิจัยพบว่า ภาพรวมพฤติกรรมเชิงคุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษาศึกษาปฏิบัติเป็นประจำ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พฤติกรรมเชิงคุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษาศึกษาทุกด้านปฏิบัติเป็นประจำ มีดังนี้ ๑) กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ ๒) มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ๓) มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย เคารพผู้ใหญ่ ๔) ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน ๕) มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ มีน้ำใจและแบ่งปัน ๖) มีความเข้มแข็งทั้งกายและใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำ ๗) มีสติ รู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติ ๘) เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ๙) คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ของตน ๑๐) รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทย ๑๑) รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ ๑๒) ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียน การเปรียบเทียบระหว่างพฤติกรรมเชิงคุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษาศึกษา กับข้อมูลทั่วไปของนักศึกษาศึกษา พบว่าภาพรวมพฤติกรรมเชิงคุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษาศึกษาในทุกๆ ด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สรุปแนวทางการพัฒนาพฤติกรรมเชิงคุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษาศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต พบว่า การกำหนดเป็นนโยบายของมหาวิทยาลัย เพื่อให้คณะและหลักสูตรต่างๆ ใช้เป็นแนวทางการพัฒนาพฤติกรรมฯ ของนักศึกษาศึกษาให้เป็นแนวทางเดียวกัน การให้การสนับสนุนงบประมาณ ในการจัดโครงการ/กิจกรรมใช้หลัก PDCA เป็นการประเมินผลที่ได้รับและเพื่อปรับปรุงให้ผลสัมฤทธิ์ของการจัดกิจกรรมเกิดขึ้นกับนักศึกษาศึกษาโดยตรง

บรรณานุกรม

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: มหาลุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงศน์น้อย). “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- พระราชันนทมนี . **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๙.
- พระสิริมงคลจารย์. **มงคลตถปิण्या ปฐโม ภาค**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- พูนทรัพย์ ขุนชิต. “ศึกษาหลักจริยธรรมด้านกตัญญูกตเวทีของบุตรและธิดาจะต้องปฏิบัติต่อ มารดาบิดา ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนราช วินิตบางแคปานขำ กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต** บัณฑิต วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- มนัสภรณ์ วิฑูรเมธา. “การพัฒนาระบบกัลยาณมิตรเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองของ นักศึกษาพยาบาล”. **วารสารครุศาสตร์**. (กรกฎาคม-ตุลาคม. ๒๕๔๓.)
- มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- รุ่งฤดี เมธีธำรง. “ทัศนคติต่ออบายมุข ๖ ของนักเรียนวัยรุ่น ในกรุงเทพมหานคร”. **ปริญญา นิพนธ์ กศ.ม. จิตวิทยาพัฒนาการ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ โรฒ, ๒๕๓๖.
- วารีวรรณ บุลนิม. “ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของนักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยพยาบาลเกื้อ การุณย์ สำนักการแพทย์ กรุงเทพมหานคร”. **ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการ และแนว)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ,๒๕๔๑.
- สำนักส่งเสริมและประสานงานสถาบันอุดมศึกษา. “การประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง **กิจกรรมสร้าง เสริมคุณธรรม จริยธรรม**”. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สำนักงานคณะกรรมการ อุดมศึกษา,๒๕๔๙.
- สิริมงคลภิกขุ. **คุณธรรมของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สารพัฒนาหลักสูตร. ๒๕๓๙
- สุรพงษ์ ชูเดช. **กัลยาณมิตรกับสุขภาพจิตและการปรับตัวของนักศึกษา**. พ.ศ.ศ. ๓๔(๒๓๑). (๒๕๔๔. กันยายน-ตุลาคม).

สุรพงษ์ ชูเดช และวิภาวี เอี่ยมวรเมธา. “ตัวแปรในการทำนายสุขภาพจิตและการปรับตัวของ
นักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี”. รายงานการวิจัย สาขาวิชา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี พระ
จอมเกล้าธนบุรี, ๒๕๔๔

